

Meala Fîrûz Adlı Kûrtçe Meâlin Biçimsel ve Dilsel Tahlili¹

Haşim ÖZDAŞ*

Formal and Linguistic Analysis of Kurdish Meaning Named *Meala Fîrûz*

Citation/©: Özdaş, Haşim., Formal and Linguistic Analysis of Kurdish Meaning Named *Meala Fîrûz*, Artuklu Akademi, 2016/3 (2), 93-117.

Abstract: Mullah Mohamed Garsi Farqîni (Mehmet Demirdağ), by standing out against the many shortages and economic difficulties, has prepared Kurdish meaning of Qur'an in named *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz* in 2003. In this meaning, because of some linguistic inaccuracies resulting from accent and due to print, a number of errors have occurred. Some of them are included in the scope of grammar error or incoherency. The other some directly affect meaning of verses, so it leads to incorrect or incomplete results. In a work except for meaning, such errors and inaccuracies can be taken normally. But, because the meaning of Qur'an is of concern, it is needed to determine such errors and mistakes and to utter them.

Keywords: *Meala Fîrûz*, Qur'ana Pîroz, formal analysis, linguistic analysis, Kurdish meaning.

Atıf/©: Özdaş, Haşim., *Meala Fîrûz* Adlı Kûrtçe Meâlin Biçimsel ve Dilsel Tahlili, Artuklu Akademi, 2016/3 (2), 93-117.

Öz: Molla Muhammed Garsi Farqîni (Mehmet Demirdağ) pek çok sıkıntı ve ekonomik zorluklara göğüs gererek 2003 yılında *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz* adıyla Kur'an-ı Kerim'in Kûrtçe meâlini hazırlamıştır. Bu meâlde, şiveden kaynaklanan bazı dilsel yanlışlıklar ile baskıdan dolayı bir takım hatalar meydana gelmiştir. Bunlardan bazıları gramer hatası veya anlatım bozukluğu kısmına girmekte diğer bazıları ise ayetlerin anlamını doğrudan etkilemekte; yanlış veya eksik bir sonuca götürmektedir. Meâl dışındaki bir eserde bu tür hata ve yanlışlıklar normal karşılanabilir. Ancak konu Kur'an-ı Kerim meâli

¹ Bu makale, *Kur'an'ın Kûrtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler 'Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz' Örneği*, adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Araştırma Görevlisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı (hasimozdas@gmail.com)

olduğunda, bu tür hata ve yanlışları belirlemek ve dile getirmek bir görev halini alır.

Anahtar Kelimeler: *Meala Fîrûz*, *Qur'ana Pîroz*, biçimsel tahlil, dilsel tahlil, Kürtçe meâl.

Giriş

Elimizdeki verilere göre komşu halkların aksine Kürtler, Kur'ân-ı Kerim'i kendi dillerine tercüme etmeye epeyce uzun yıllar sonra başlamışlardır. Bunda bazı nedenlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'i tercüme etme faaliyetinin ilk dönem Kürt Müslümanlarınca bir ihtiyaç olarak görülmemesi, Kur'ân'ın tercüme edilip edilemeyeceği tartışmaları ve Kürt toplumunun yaşadığı siyasal ve sosyal ortamın uzun bir süre buna müsaade etmemesi gibi hususlar, bu gecikmenin muhtemel sebepleri arasında zikredilebilir.

Kürtçe yayınlarda özellikle de dinî yayınlarda en çok ihtiyaç duyulduğunu düşündüğümüz şey, tahlil ve tenkittir. Ancak bunu yaparken de Abdullah Varlı'nın hazırladığı meâl hakkında yapılan tenkit ve eleştiri tarzından uzak durmak gerekir. Zira az olmakla birlikte onun meâline yöneltilen eleştirilere baktığımızda, eleştiri ve tenkitten ziyade meselenin şahsileştirildiği ve meâlle pek alakası olmayan taraflara çekildiği görülmektedir.² Ayrıca akademik çevrelerin Kürtçe meâl ve tefsir çalışmalarına duyarsız hatta ilgisiz kalması, üzüntü vermektedir. Çünkü ilk Kürtçe meâlin yayımlanmasından (1994) günümüze kadar yaklaşık olarak 22 yıl geçmiştir. Bu süre zarfında müteferrik, yarım ve tam meâl şeklinde 13 çalışma yapılmıştır. Maalesef bunların hiçbiri ile ilgili olarak dil ve mana yönünden kritik, tahlil veya tenkit türünden bilimsel bir faaliyet yürütülmemiştir. Bu boşluğu doldurmaya matuf, 2015 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yüksek lisans düzeyinde Nurettin Turğay danışmanlığında *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler 'Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz' Örneği* başlıklı bir çalışma yaptık. Bu tarz çalışmaların yapılması hususunda öğrenci ve akademisyenlerin cesaretlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Mehmet Demirdağ (Molla Muhammed Garsî Farqînî) tarafından hazırlanan *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz* adlı Kürtçe meâlde baskı-ımla hataları ve şiveden kaynaklanan kimi gramer sorunlarının yanı sıra bazı

² Bkz. Haşim Özdaş, *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler 'Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz' Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi SBE), Diyarbakır 2015, s. 25-28.

ayetlerin eksik tercüme edildiğini söylemek mümkündür. İşte bu makalede, meâlin biçimsel ve dilsel tahlili yapılacak ve ilgili sorunlara temas edilecektir. Ancak ilgili meâlin biçimsel ve dilsel tahliline geçmeden önce Kürtçe meâl yazım tarihi, yazarın hayatı, meâli hazırlamasındaki amacı ve meâlde izlediği yöntem hakkında bazı malumat vermek yerinde olacaktır. Ayrıca meâller yazım tarihine göre arz edilecektir.

1. Kürtçe/Kurmancî Meâl Gelişim Tarihi

Türkiye’de baştan sona yapılan ilk matbu Kürtçe meâlin sahibi Abdullah Varlı, iki asır öncesine ait Ermeni alfabesiyle yazılmış Kur’ân’ın Kürtçe çevirisinin varlığından söz etmiştir.³ Ancak Varlı’nın sözünü ettiği tercüme, Kur’ân’ın değil, Ermeniler için misyonerler tarafından hazırlanan ve ilk defa 1857 yılında basılan İncil’in Kürtçe tercümesi olduğu kanaatindeyiz.⁴

Türkiye’de yaşayan Kürtler, Kur’ân-ı Kerim Kürtçe meâliyle ilk defa 1994 yılında tanışmışlar. Hiç kuşku yok ki bu tarihten önce de müteferrik halde bir surenin veya birkaç surenin dergi ve gazetelerde yayımlanmış örnekleri de vardır.

1.1. Tefsîra Quranê

Tefsîra Quranê adlı cüz’î meâl çalışması, Kamran Alî Bedirhan’ın (ö. 1978), 1941 yılında *Hawar*⁵ dergisi ile daha sonraları 1945’te yayın hayatına

³ Ömer Uluçay, “Kürtçe Kur’an Çevirisi”, *Bîr (Kovara Lêgerîn û Lêkolînê/Araştırma-İnceleme Dergisi)*, sayı. 8, Zivistan/Kış, 2008, s. 176.

⁴ Ermeni alfabesiyle hazırlanan Kürtçe/Kurmancî İncil hakkında detaylı bilgi için bkz. Mesut Arslan, *Di Dewra Osmaniyan de Weşangeriya Kitêbên Kurdî (1844-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin 2014, s. 11, 132-134. Bu çalışma, Peywend Yayınevi tarafından 2015 yılında İstanbul’da basıldı.

⁵ Kamran Alî Bedir-Xan, “Tefsîra Quranê” *Hawar Kovara Kurdî (Hawar Kürtçe Dergi)*, Amadekar/haz., F. Cewerî (Weşanê Nûdem Stockholm 1998), c. II, sayı. 27, Nisan 1941, s. 685-686 (Fâtiha suresi ile Bakara, 27); c. II, sayı. 28, Mayıs 1941, s. 705-706 (Bakara, 28-61); c. II, sayı. 29, Haziran 1941, s. 725-726 (Bakara, 2/62-89); c. II, sayı. 30, Temmuz 1941, s. 745-746 (Bakara, 2/90-113); c. II, sayı. 31, Ağustos 1941, s. 765-766 (Bakara, 114-139); c. II, sayı. 32, Eylül 1941, s. 785-786 (Bakara, 140-166); c. II, sayı. 33, Ekim 1941, s. 805-806 (Bakara, 167-186); c. II, sayı. 34, Ekim 1941, s. 825-826 (Bakara, 187-203); c. II, sayı. 35, Kasım 1941, s. 845-846 (Bakara, 204- 221); c. II, sayı. 36, Aralık 1941, s. 865-866 (Bakara, 222-232); c. II, sayı. 37, s. 885 (Bakara, 233-249); c. II, sayı. 38, Ocak 1942, s. 905-906 (Bakara, 250-267); c. II, sayı. 39, Şubat 1942, s. 925-926 (Bakara, 268-282); c. II, sayı. 40, Şubat 1942, s. 941-942 (Bakara, 283-286; Âl-i İmrân, 1-19); c. II, sayı. 41, Mart 1942, s. 957-958 (Âl-i İmrân, 20-41); c. II, sayı. 42, Nisan 1942, s. 973-974 (Âl-i İmrân, 42-68); c. II, sayı. 43, Mayıs 1942, s. 989-990 (Âl-i İmrân, 69-91); c. II, sayı. 44, Mayıs 1942, s. 1005-1007 (Âl-i İmrân, 92-117); c. II, sayı. 45, Haziran 1942, s. 1020-1021 (Âl-i İmrân, 3/118-152); c. II, sayı. 46, Temmuz 1942, s. 1035 (Âl-i İmrân, 153-157); c. II, sayı. 47, Temmuz 1942, s. 1043 (Âl-i İmrân, 158-167); c. II, sayı. 48, Ağustos 1942, s. 1051 (Âl-i İmrân, 168-177); c. II, sayı. 49, Eylül 1942, s. 1059 (Âl-i İmrân, 178-186); c. II, sayı. 50, Ekim 1942, s. 1071 (Âl-i İmrân, 187-198); c. II, sayı. 51, Kasım 1942, s. 1079 (Âl-i İmrân, 199-200; Nisâ 1-5). Derginin 52. Sayısında meâl yayımlanmadı. c. II, sayı. 53, Mart 1943, s. 1107 (Nisâ, 6-12); c. II, sayı. 54,

başlayan *Roja Nû*⁶ gazetesinin farklı sayılarında⁷ *Tefsîra Quranê* başlığıyla Kur'ân'ın bazı surelerinin yayımlandığı Kur'ân meâlidir.

Kamran'ın, Hawar dergisinin 27. sayısındaki: "Allah'ın lütfuyla, Kur'ân'ın tefsirini (meâlini) tamamladık."⁸ notundan Kur'ân'ın Kürtçe meâlini tamamladığı anlaşılmaktadır. Ancak dergi ve gazetede yayımlanan kısımlar, Fâtiha'dan A'raf suresinin sonuna kadar ki bölümlerdir. Diğer bir ifadeyle Kur'ân'ın ilk yedi suresinin meâli yayımlanmıştır. *Hawar* dergisinin 27-54. sayılarında yayımlanan bölümler, 1971 tarihinde, Paris Kürt Enstitüsü tarafından, "Ji Tefsîra Quranê" başlığıyla basılmıştır.

1.2. Fâtiha Suresi Meâli

Bu surenin meâli, Hicri 1365/Miladî 1946 yılında Abdülkerim el-Kurdî tarafından hazırlanmış olup Muhammed Hamidullah (ö. 2002) ile Tunuslu Hicri Bey'in birlikte kurdukları France-Islam adlı aylık dergide yayımlanmıştır. Bu örnek meâl, Kurdî Arap alfabesi kullanılarak hazırlanmıştır.⁹

Hamidullah, Fâtiha suresinin pek çok dilde yapılan tercümelerini bir araya getirmiş ve *Translations of The Qur'an in Every Language* adıyla yayımlamıştır.¹⁰ Dördüncü baskıya hazır olan eserde Fâtiha suresinin 142 dilde tercüme örnekleri vardır.¹¹

İhsan Süreyya Sırma, bu meâl ile ilgili olarak Muhammed Hamidullah ile Paris'te Müslüman Talebeler Derneği'nde cereyan eden bir anısını anlatır. Hamidullah, çantasından bir kâğıt çıkararak kendisine uzatır ve "Bak

Mayıs 1943, s. 1115 (Nisâ, 13-22); c. II, sayı. 55, Haziran 1943, s. 1123 (Nisâ, 23-30); c. II, sayı. 56, Temmuz 1943, s. 1131 (Nisâ, 31-39); c. II, sayı. 57, Ağustos 1943, s. 1139 (Nisâ,40-48).

⁶ 1943-46 yılları arasında Beyrut'ta Kürtçe ve Fransızca yayın yapan bu gazete, toplamda 73 sayıdır. Kamran Ali Bedir-Xan'ın hazırlanmış olduğu Kur'ân-ı Kerim meâli, *Hawar* dergisinin yayınına son vermesinden sonra, bu gazetenin 57.59, 61, 63, 64, 66, 68, 69, 70-71 ve 72 sayılarında yayımlandı.

⁷ Kamran, "Tefsîra Quranê", *Roja Nû*, 24.09.1945, s. 3, (Nisâ, 49-78); 08.10.1945, s. 2-3, (Nisâ, 79-128); 05.11.1945, s. 2, (Nisâ, 129-172); 26.11.1945, s. 2-3, (Nisâ, 173-175; Mâide, 1-33); 17.12.1945, s. 2-3, (Mâide, 34-72); 14.01.1946, s. 2-3, (Mâide, 73-122); 04.02.1946, s. 1-2, (En'âm, 1-46); 25.02.1946, s. 2, (En'âm, 47-83); 25.03.1946, s. 2, (En'âm, 84-122); 13.05.1946, s. 1, (En'âm, 123-165).

⁸ Bkz. Kamran Ali Bedir-Xan, "Tefsîra Quranê" *Hawar Kovara Kurdî (Hawar Kürtçe Dergi)*, Amadekar/haz. F. Cewerî (Weşanên Nûdem Sockholm 1998), c. II, sayı. 27, Nisan 1941, s. 686.

⁹ Bkz. Haşim Özdaş, "Kürtçe Meâl-Tefsîr Gelişim Süreci (Kurmançî Örneği)", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2016, c. VIII, sayı. 1 (15), s. 342-344.

¹⁰ Muhammed Hamidullah'ın yayına hazırladığı *Translations of The Qur'an in Every Language* adlı eserin bir nüshası, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde (nr. 10017677) mevcuttur. Bu eserin *el-Qur'an bi Külli Lisan* adıyla Arapça basımı da yapılmıştır. Hindistan'ın Haydarabat/Deccan şehrinde yayımlanan bu eserin birinci (1945) baskısında 23, ikinci (1946) baskısında 43, üçüncü (1947) baskısında 67 ve dördüncü (1948) baskısında 142 farklı dilde Fâtiha suresinin tercümelere vardır. Kürtçe meâl, 1947'de yayımlanan baskıda yer almaktadır.

¹¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, 5. Baskı, İstanbul, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993, s. 1161.

bakayım bu Fâtiha tercümesi güzel olmuş mu?” diye fikrini sorar, o da “Esteğfirullah, yanınızda ne haddime!” diye cevap verdiğini, ancak Hamidullah: “Sana emrediyorum, tercüme al ve gereken düzeltmeleri yap!” dediğini belirtir. Bunun üzerine kâğıdı aldığını ve yanlış tercüme edilmiş bir iki kelimeyi düzelttiğini aktarır.¹²

Kanaatimizce bu olay, meâlin hem dergide hem de kitapta yayımlanmasından sonra olmuştur. Çünkü Kürtçe meâlin yer aldığı eserin üçüncü baskısı, 1947’de yayımlanmıştır. Tercümenin altında ise Hicrî 1365 yani Miladî 1946 tarihi yer almakta, Sırma’nın doktora eğitimi için Fransa’ya gitmesi ise bu tarihten pek sonra olmuştur.

1.3. Çend ayetin ji Qur’an a Mecîd

Azad ve Azad Zelal müstear adıyla *Çend ayetin ji Qur’an a Mecîd* başlığıyla Fâtiha suresi ile birlikte Bakara suresinin 175. ayetine kadarki bölümünü içeren Kur’ân-ı Kerim Kürtçe meâli, 1992’de yayın hayatına başlayan *Nûbihar* dergisinin 1-7. sayılarında yayımlanmıştır.¹³ İlgili meâl, Latin alfabesiyle hazırlanmıştır.

1.4. Quran a Pîroz û Arşa wêye Bilind

Kur’ân-ı Kerim Kürtçe tam meâli ilk defa Abdullah Varlı (ö. 2012) tarafından yapılmıştır. *Quran a Pîroz û Arşa wêye Bilind* adlı Kur’ân-ı Kerim Kürtçe meâl çalışması, Latin ve Arap harfleriyle hazırlanmıştır. Varlı, bu meâlin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılması için girişimlerde bulunmuş, ancak her defasında olumsuz yanıt alması üzerine kendi imkânlarıyla 1994 yılında Ankara’da yayımlamıştır.

Bu meâl, yazarı hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmeden Latin alfabesiyle hazırlanan bölümün yazım ve surelerin adları noktasında bazı değişikliklerle birlikte örneğin *Ferkera Vekerok* yerine *Sureta Fatihe* ve diğer

¹² Bkz. İhsan Süreyya Sırma, “Paris Müslümanları Öksüz”, *Yeni Dünya Dergisi*, Mayıs 1997, yıl. 4, sayı. 44, s. 49. (Kürtçe meâllerle ilgilenen bazı araştırmacılar, Sırma’nın beyanatlarından yola çıkarak bunun 1960’lardan sonra olduğunu belirtirler. Bkz. Muhammed Hemidullah, *Dîroka Qur’ana Pîroz*, trc. Murad Pola, Hivda İletişim, İstanbul 2011, (Muhammed Hemidullah û Tefsîr û Mealên Kurdî, Muhammed Salim), s. 15-16, 21-22; Kamîran Alî Bedîrxan, *Dersên Şerîetê/Hedîsên Cenabê Pêxember*, haz., Mesûd Serfîraz, Avesta Yayınları, İstanbul 2012, s. 13; Sefîraz, “Sê Berhemên İslamî yên Kamîran Alî Bedîrxan”, *Nûbihar*, c. XVIII, jimar/sayı. 130, Zivistan 2015, s. 36.)

¹³ Fâtiha suresi ile Bakara suresinin 25. ayetine kadarki bölüm için bkz. Azad, “Çend ayetin ji Qur’an a Mecîd”, *Nûbihar*, c. I, sayı. 1, Çiriya Pêşîn/Ekim 1992, s. 7-8; Bakara, 26-50 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 2, 1992, s. 8-9; Bakara, 51-75 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 3, Berçile/Aralık 1992, s. 9-10; Bakara, 76-100 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 4, Çileyaya Paşîn/Ocak 1993, s. 7-8; Bakara, 101-125 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 5, Sibet/Şubat 1993, s. 7-8; Bakara 126-150 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 6, Adar/Mart 1993, s. 5-8; Bakara 151- 175 arası için bkz. *Nûbihar*, c. I, sayı. 7, Nisan/Nisan 1993, s. 5-6.

surelerde de meâlin orijinalinin aksine Arapça isimleri verilmek suretiyle *Qur'ana Pîroz* adı altında internette mevcuttur.¹⁴ Keza internetten rahatlıkla indirilebilen *The Holy Quran Translated in Kurdish (Kurdî)* başlıklı çalışmanın da Varlı'nın meâli olduğunu belirtmekte yarar vardır.¹⁵

1.5. *Meala Cuzû 'Emma*

Meala Cuzû 'Emma başlığını taşıyan ve merhum Abdurrahman Uçaman (ö. 1998) tarafından hazırlanan meâl, Kur'ân-ı Kerim'in 30. cüzünden 9 surenin (Nebe' ile Târik sureleri arası) meâlidir.¹⁶ Uçaman'ın bu kısmî meâl çalışmasını, zamanında büyük zahmetlere katlanarak hazırladığı ve maalesef sonraları kaybolan Kur'ân'ın Kürtçe tercümesi çalışmasının bir numunesi olması açısından önem arz etmektedir.¹⁷

1.6. *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz*

Mehmet Demirdağ (Molla Muhammed Garsî Farqînî) tarafından hazırlanan *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz* adlı meâl, Nûbihar Yayınevi tarafından tek cilt halinde 2003 yılında basılmıştır. Baştan sona Kürtçe meâl yazımında bu, ikinci sırada yer almaktadır.

1.7. *Ronahiya Qur'ana Pîroz*

Bu meâl Arapça, Kürtçe ve Türkçe dillerinde kaleme alınan 17 tefsir ve meâlden¹⁸ yararlanılarak Molla Muhammed Hakkarî tarafından hazırlanmıştır, Hakkarî, 1999'da Gever ilçesinde yazmaya başladığı bu meâl çalışmasını, 2007'de Adana Seyhan ilçesinde tamamlamıştır.

Meâlin birinci baskısı 2007'de Nûbihar tarafından, ikinci baskısı ise Ravza Yayıncılık tarafından 2011'de yapılmıştır.

1.8. *Qur'ana Pîroz û Meala wê ya Kurdî*

Bu meal, Molla Hüseyin Êsî (Gündüz), Molla Se'id Girdarî (Said Yıldırım) ve Molla Muhammed Bêrkevanî (Mehmet Seyhan) tarafından hazırlanmıştır. Birden çok baskısı yapılan bu mealin geniş okuyucu

¹⁴ Bkz. http://quran.al-shia.org/kur_eng/tarjome/index.htm (erişim tarihi 11.06.2016)

¹⁵ Bkz. <http://www.maktabah.org/en/item/592-the-holy-quran-translated-in-kurdish>; <http://www.qurandatabase.org/Database.aspx> (erişim tarihi 11.06.2016).

¹⁶ İlgili tercüme için bkz. *War (Araştırma-İnceleme Dergisi)*, sayı. 4, 1998, s. 151-161.

¹⁷ Bkz. Özdaş, *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler*, s. 29-32.

¹⁸ Mela Muhammed Hakkarî, *Ronahiya Qur'ana Pîroz*, Ravza Yayınları, İstanbul 2011, (Önsöz) s. 8.

kitlelerince okunduğu ve takdir edildiğini belirtmek gerekir. Bu meal *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî* adıyla 2008'de Nida Yayıncılık tarafından basılmıştır. Mealin 2. baskısı aynı adla Ravza yayıncılıktan 2011'de çıkmıştır. 3. baskısı, *Qur'ana Pîroz û Wergera wê ser Zimanê Kurdî* adıyla 2014'te Şûra yayınları tarafından yapılmıştır. 4. baskısı, *Wergera Maneya Qur'ana Pîroz Ser Zimanê Kurdî* adıyla yine aynı yayınevi tarafından 2014'te yapılmıştır. Mealin 5. Baskısı ise Nisan 2015'te Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, *Meala Qur'ana Pîroz a Kurdî/Qur'ana Pîroz û Meala wê ya Kurdî* adıyla, yapılmıştır. Arapça ve Latin alfabesiyle 6. baskısı yakın bir tarihte yapılacaktır.

Mezkur mealle ilgili olarak şu hususa da değinmekte yarar vardır, mealin 5. baskısında yani Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan baskıda, Molla Se'îd Girdarî (Said Yıldırım) adına yer verilmemiştir.

1.9. *Qur'ana Piroz Kurdî-Tirkî*

Qur'ana Piroz Kurdî-Tirkî Meala wê ya İcmalî (Wateya wê ya kurt û puxtedar) (Kur'ân-ı Kerim Türkçe-Kürtçe Meâl-i İcmâlî (Kısa ve Öz Anlamı)) adlı meal çalışması, Tenvir Neşriyat yayınları tarafından İstanbul'da tek cilt halinde 2009'da basılmıştır. Türkçe Meal, Nusrettin Boelli ile Niyazi Beki tarafından hazırlanmıştır. Kürtçesi ise Abdulkerim Bingöl ile Muhammed H. Feyzi¹⁹ tarafından yapılmıştır.

1.10. *Qur'ana Kerîm û Meala wê ya Kurdî*

Kürtçe meal hazırlamak için 1996 yılında çalışmalara başlayan Fikri Bozkurt (Amedî), değişik nedenlerden ara verdiği çalışmasını 2009 yılında tamamlamıştır. Amedî, pek çok Kur'ân mealinden yararlanarak,²⁰ bu mealini hazırlamıştır. Meal, bitiminden uzun yıllar sonra, Ensar Yayınevi tarafından 2014'te yayımlanmıştır.

1.11. *Qur'ana Pîroz*

Qur'ana Pîroz adlı meal çalışması, Irak'ın Zaho kentinde dünyaya gelen ve şimdilerde ise Finlandiya'da yaşayan Husein Muhammed tarafından hazırlanmıştır. Bu mealin farklı zamanlarda Fâtîha, Bakara ve Yûsuf sureleri ile 23. sure olan Mü'minûn'dan Kur'ân'ın sonuna kadar ki

¹⁹ Asıl adı Hanefi Ballı'dır. Bir dönem Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde müftülük yapan Hanefi Ballı, şu an Bingöl'ün Genç ilçesinde bu görevi ifa etmektedir.

²⁰ Özdaş, *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler.*, s. 42-43.

bölümleri internette yayımlanmıştır. Yani 3-11 ve 13-22 sureleri arası henüz tercüme edilmemiştir.²¹

1.12. *Tefsîra Mahmûd Wergera Qur'ana Pîroz bi Zimanê Kurdî*

Bu meal, Şırnak iline bağlı Hezex/İdil ilçesinden Hecî Mahmûd tarafından 2015 yılında İstanbul'da basılmıştır. Kendi ifadesine göre, Celaleyn tefsirini Kürtçeye tercüme etmiştir. Ayrıca adı tefsir olmasına rağmen aslında bu, bir meal çalışmasıdır. Mealde ayet numaralarında kaymaların olduğunu ve parantezlerin yanlış yerlerde açılıp kapandığını belirtmek gerekir.

1.13. *Sîwana Qur'anê*

Bu meâl, Abdullah Baykal tarafından altı yıla yakın bir süre zarfında hazırlanmış olup Nûbihar yayınlarından 2016 yılında neşredilmiştir. Yazar, *Celaleyn Tefsir'*inin yanı sıra Seyit Kutub'un *Fî Zîlal'il Kur'an'ı*, Mevdudî'nin *Tefhîmu'l-Kur'an'ı* ve Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an/Gerekçeli Meal-Tefsir'i* ile Garsî'nin *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz* ve Hüseyin Gündüz vd. tarafından hazırlanan *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî* adlı meâllerden ve Türkçe kaleme alınan 10'dan fazla meâlden yararlanarak bu çalışmasını tamamlamıştır.

2. Müellifin Hayatı, Meâldeki Yöntemi ve Kaynakları

2.1. Hayatı

Mehmet Demirdağ, 1965'te Diyarbakır'ın Silvan ilçesine bağlı Garsî köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu köye nispetle Muhammed Garsî olarak tanınmaktadır. Demirdağ, uzun bir süre doğu medreselerinde eğitim aldıktan sonra İran'da okumaya karar verir. İran'ın Kum şehrine gidip orada dört yıla yakın bir süre kalan Demirdağ bir süre Farsça, mantık, felsefe, kelim ve belagat alanlarında eğitim alır. İran dönüşünde de belli bir süreliğine Diyarbakır'da Molla Derviş'in yanında okur. Kürtçe, Türkçe, Arapça, Farsça ve Osmanlıca'yı bilen Demirdağ, halen Silvan'da yaşamaktadır. Demirdağ'ın, Kur'ân-ı Kerim Kürtçe meâli dışında da pek çok kitap, makale ve şiir çevirileri bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümü neşredilmesine karşın bazıları da henüz yayımlanmamıştır.²²

²¹ Bkz. <http://www.kulturname.com/?s=muhammed&paged=7> (erişim tarihi, 11.06.2016)

²² Bkz. Özdaş, *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler.*, s. 44-50.

2.2. Meâli Yazmadaki Amacı

Molla Muhammed, Kur'ân-ı Kerim'in Kürtçe meâlini hazırlamasındaki amacını özetle şöyle açıklamıştır: Kur'ân rengi, dili ve milleti ne olursa olsun tüm insanlar için nazil olmuştur. Onları doğruya, adalete ve kulluğu Allah'a has kılmaya ve dosdoğru din olan İslam'a çağırılmaktadır. Bu nedenle biz Kürt halkı da, Kur'ân'ın muhatabıyız. Ta ilk dönemlerden itibaren bu dine inanmış ve onunla izzet ve şeref bulan bir halkız. Çok eskiye dayanmamakla birlikte Kur'ân, Farsça ve Türkçe gibi komşu halkların dillerine tercüme edilmiştir. Ancak üzülecek belirtmek gerekir ki Kürt halkından çok seçkin âlimler çıkmasına rağmen geçmişte bu konuya ağırlık verilmemiş ve Kur'ân henüz Kürtçeye tercüme edilmemiştir. Biz, onlara şu serzenişte bulunuyoruz: Bizler için neden tercümeye ön ayak olacak bir yapı oluşturmamışlar? Acaba Kürt dili bunun için yetersiz mi veya işe mi yaramıyor? Yoksa başka bir neden mi var?! Yaşadığımız çağda bu iş, artık kaçıış olmayan bir zorunluluk halini almıştır. Çünkü günümüzde tüm dünya halkları amansız bir mücadele içindedirler. Bir taraftan politik ve ekonomik diğer taraftan ise kültürel bir mücadele yürütülmektedir. Bugün, bazı hâkim devletler nasıl ki, politik ve ekonomik açıdan hâkim olmak istiyorlarsa, aynı şekilde dil ve kültürlerinin de diğer tüm dünya haklarının dil ve kültürlerine hâkim olmasını istemektedirler. Birçok mazlum halkın dili gibi bizim dilimiz de büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Bugün gerektiği gibi dilimize sahip çıkmaz ve onu geliştirmez isek, yarın çok geç olabilir. Artık tüm vebal ve sorumluluk hoca ve âlimlerimizimizin boynundadır. Çünkü tüm diller Allah'ın birer ayetidir. Dolayısıyla bu ayetlerin yok olmaması gerekir. İşte bu nedenlerden ötürü dilimizi Kur'ân'la şereflendirmek istedim.²³

Öyle anlaşılıyor ki Molla Muhammed, dinî ve ulusal kaygılardan dolayı bu meâli hazırlamıştır. "Kur'ân henüz Kürtçeye tercüme edilmemiştir." sözünden de, Varlı'nın meâlini yetersiz gördüğü anlaşılabilir. Çünkü bu meâlden habersiz olması düşünülemez.

Ayrıca "Çok eskiye dayanmamakla birlikte Kur'ân, Farsça ve Türkçe gibi komşu halkların dillerine tercüme edilmiştir." sözü de kanaatimizde doğru bir tespit değildir. Zira Farsça ilk tercümenin, Hicri 345 yılında Samani hükümdarı Ömer b. Nuh zamanında yapıldığı bilinmektedir. Farsçadan sonra Kur'ân'ı Kerim'in tercüme edildiği en eski dillerden biri de,

²³ Mele Muhammed Garsî Farqîni (Mehmet Demirdağ), *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz*, tsh. Hafız Musa Turhan, 1. Baskı, Nûbihar, İstanbul 2003, Önsöz IV-V.

Türkçedir. Kur'ân-ı Kerim'in, Hicri IV-V/Miladi X-XI. yüzyıllarda Türkçeye tercüme edildiği söylenmektedir.²⁴

2.3. Yöntemi

Molla Muhammed, meâlde takip ettiği yöntem ve başvurduğu kaynakları belirtmeden önce tercüme ve meâl arasındaki farka değinmiştir. O, "wergerandin" kelimesini tercümeden ziyade meâl anlamında kullandığını belirtmiş ve bunu şu şekilde gerekçelendirmiştir: "Tercüme, bir sözcüğü bir dilden birebir yerine geçecek şekilde başka bir dile çevirmektir. Benim kanaatim, bu yönüyle Kur'ân-ı tercüme etmek mümkün değildir. Kur'ân tercümesi denilse de bu, hakiki anlamda olmayıp mecazen denilebilir. Bunun için "şerh" kelimesi "daha da açıklamak", "meâl" de "varma yeri, dönme yeri" anlamında kullanılması kanaatimce daha doğrudur." Daha sonra meâlden maksadını şöyle açıklamıştır: "Bir ayetin manası, en nihayet kişinin gücü ve takati ölçüsünde anladığıdır. Bunun içindir ki, hiçbir meâl Kur'ân denilmediği gibi o meâl Kur'ân muamelesi de görmez. Buna binaen hiçbir surette, içtihat sonucu elde edilen fıkhî hükümler, usul ve tefsir olmadan sadece meâlden çıkartılamaz." Ve nihayetinde meâli, "Benim Kur'ân'dan, gücüm ve takatim nispetinde anladığım şeyleri Kürtçede ifade etmemdir." şeklinde tanımlamıştır.

102

Meâlde takip ettiği tercüme yöntemine dair ise şöyle demektedir: "Ben bu meâl çalışmasında, ne Kur'ân dili olan Arapçaya ne de çok zengin olan Kürt diline karşı tutuculuk göstermedim. Aksine iki dil arasında orta bir yol tutturdum. Bunun içindir ki her ne kadar az olsa da bazı Arapça kelimeleri meâlde kullandım. Meâlde, unutulmuş bazı Kürtçe kelimeler varsa da bunları rahatlıkla anlamak mümkündür. Parantezi az kullandım. Bu yüzden ayetlerin meâlleri titiz ve dikkatlice okunmalıdır. Birden fazla anlama gelen kelimeleri, bazı yerlerde atıf diğer bazı yerlerde parantez içinde verdim. Detaylar ve açıklamalar için tefsir kitaplarına ihtiyaç vardır. Şayet bu meâl çalışmamız, halkımız tarafından kabul görürse ve Allah da bize yardım ederse, Allah'ın izniyle Kürtçe bir tefsir çalışması yapmayı düşünmekteyim."²⁵

²⁴ Bu konuda detaylı bilgiler için bkz. Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, trc. Abdülaziz Hatip ve Mahmut Kanık, Beyan Yayınları, İstanbul 2013, s. 106-107, 194-196; Zülfikar Durmuş, *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri -'Aziz Kur'ân' ve 'İnsanlığa Son Çağrı' Örneği-*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007, s. 91, 125-127; Hidayet Aydar, "Kur'an", *DİA*, XXVI, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 405-406.

²⁵ Bildiğimiz kadarıyla maalesef böyle çalışması yoktur veya henüz basılmamıştır.

2.4. Kaynakları

Molla Muhammed, meâlin önsözünde belirttiğine göre, İmam Cemalüddin Abdurrahman el-Cevzî el-Qureşî el-Bağdadî'nin *Zadü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr* adlı tefsiri, birinci kaynağıdır. Bunun yanı sıra, Muhammed Ali Sabûnî'nin *Safvetü't-Tefasîr'i*, Said Havva'nın *El-Esasû f'i't-Tefsîr'i*, İmam Fahrettin er-Razî'nin *Tefsîru'l-Kebîr'i*, Zemahşerî'nin *el-Keşşaf'ı*, Kurtubî'nin *Camîu'l-Ahkâm'ı*, Taberî'nin *Camîu'l-Beyan'ı*, Beydavî'nin *Esraru't-Tenzîl'i*, İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'ân el-Âzîm'i*, Allame Muhammed Hüseyin Tabatabaî'nin *el-Mîzan'ı*, Seyit Kutup'un *Fî Zilali'l-Kur'ân'ı*, Ebu'l-Âla el-Mevdudî'nin *Tefhîmu'l-Kur'an'ı* ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsir ve meâllerden de yararlandığını belirtmekte ve Allah'ın kitabı dışında hiçbir kitabın hata ve eksikliklerden hali olmadığını söylemektedir. Şayet hata ve yanlışlarımızdan haberdar edilirse, minnettar ve memnun olur ve sonraki baskılarda o hataları düzeltiriz. Çaba bizden başarı Allah'tandır.²⁶ demektedir.

3. Meâlin Biçimsel ve Dilsel Tahlili

3.1. Meâlin Biçimsel Tahlili

Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz adlı Kürtçe meâl, Resmî Mushaf tertibine göre hazırlanmıştır. Meâlin sonunda önsöz, sayfa numaraları ile birlikte alfabetik ve normal sure adlarını içeren indeks ve Kürtçe ile Arapça hatim duası yer almaktadır. Sayfa numaraları sağda, ortada sure adı ve numarası, solda cüz sayısı, Arapça Kur'ân metni ortada, kenarlarında ise Kürtçe meâli bulunmaktadır.

Sure girişlerinde, sure hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmediği gibi parantez haricinde açıklama veya dipnota da başvurulmamıştır.

Meâl, (Celadet A. Bedirxan'ın geliştirdiği) Kürtçe Latin harfleriyle hazırlanmıştır. Fakat Kürtçe imla kurallarında olmamasına rağmen (pirrî, kîrrî, birrekî, vb.) ve (fille, gellek vb.) örneklerinde olduğu gibi, "r" ve "l" harfleri tekrarlanarak yazılmıştır. Ünlem işaretinden sonra, hep küçük harfle cümleye başlanılmış ve birçok yerde virgül (,) ve noktalı virgülden (;) sonra "ve" anlamındaki "û" kullanılmıştır.

Meâlde bazı imla ve baskı hataları mevcuttur. Mesela, olumsuzluğu bildiren "ne" ve "bê"nin, kelimeyle bitişik yazılması gerektiği durumlarda

²⁶ Mele Muhammed Garsî Farqînî (Mehmet Demirdağ), *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz*, tsh. Hafız Musa Turhan, 1. Baskı, Nûbihar Yay., İstanbul 2003, Önsöz V-VI.

ayrı yazılması veya ayrı yazılması gerekirken bitişik yazılması, edilgen birleşik fiillerin bitişik yazılması gerektiği durumlarda ısrarla ayrı yazılması, isim ve fiillerin sonuna eklenen “im” ve “me” vs. eklerinin, zaman zaman birleşik veya ayrı yazılması, şapkalı “ê” olması gereken yerlerde “e” şeklinde yazılması vb. bunun en bariz örnekleridir.

Meâlde görülen bu ve benzeri imla hatalarının bazıları anlamı da etkilemektedir. Bu türden hataların bazıları şöyledir: “Fira (Nisâ, 4/60), sipatiye (A’râf, 7/89), derenin (A’râf, 7/123), Ey xêxember (Enfâl, 8/65), pir aya (Tevbe, 9/25), di rêy Xuda (Tevbe, 9/38), ew ha (Tevbe, 9/46), Perwerdekarê me! qey ji bo ew ji rêya te şaş bikin. (soru işareti kullanılması gerekirdi) (Yûnus, 10/88), nîn (Hûd, 11/47), tindikê (Yûsuf, 12/47), herab (Ra’d, 13/18), bê te (İbrâhim, 14/44), wedixwin (Nahl, 16/66), De dît (Kehf, 18/63), bihejine (Meryem, 19/25), di nav xe de (Tâ-Hâ, 20/62), rizgar bûnê (Mü’minûn, 23/1), derewad (Furkân, 25/19), Vêcca (Şu’arâ, 26/53), rats (Rûm, 30/30), vedijart (Ahzâb, 33/37), vêrisê (Fâtır, 35/32), perwerdekêre (Sâffât, 37/5), civînek (Sâd, 38/56), girang (Şûrâ, 42/43), zemên (Câsiye, 45/27), Perjerdekarê (Ahkâf, 46/13), gitinê (Kamer, 54/22), nakêr (Alâk, 96/19).”

Sınırlı sayıda verdiğimiz bu örneklere bakıldığında hataların tümünün, yazım hataları olduğu ve bir kısmının anlamı doğrudan etkilediği görülmektedir.

Ayrıca baskı hatası sonucunda meâlde, Bakara suresinin 258. ayeti, 257; toplamda 45 ayet olan Fâtır suresinin 40. ayeti 49; Yâsîn suresinin 20. ayeti 29. ayet olarak belirtilmiştir. Keza Nebe’ suresinde 4. ayet, 3. ayet olarak numaralandırılmıştır. Zümer suresinde 18. ayetin numarası verilmeden 17. ayetin meâli ile birlikte verilmiştir. Kamer suresinde 22. ayet 21. ayetle, Kalem suresinde 21 ve 22. ayetleri tek ayet numarasıyla 21. ayet olarak verilmiştir.

Meâlde, az da olsa eksik tercüme örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin Müddessir suresinin 20 ve 33. ayetleri ile Nebe’ suresinin 3. ayetinin meâllerine -baskı hatası sonucu olsa gerek- yer verilmemiştir.

Bu örnekler dışında da bazı ayetlerin özne, nesne veya başka öğeleri atlatılarak, ayetler eksik tercüme edilmiştir. Örneğin, Zümer suresi 18. ayetinde “فبشر عباد” ifadesi ile Mü’min suresinin 8. ayetinde “وعدتهم” ibaresi, tercüme edilmemiştir. Keza “فَصَّلَ اللَّهُ” (Nisâ, 4/34) ayetinde özne olan “Allah” lafzına ve “جَعَلْنَا” (Mâide, 5/48), “خَلَقْنَا” (Sâffât, 37/11) ile “فَصْنَيْنَا”

fiillerinde geçen “نا” zamirine tercümede yer verilmemiştir. Aynı şekilde, “geçimlik” anlamındaki “مناعا” (Mâide, 5/96) kelimesine, “Allah yolunda” manasındaki “في سبيل الله” (Tevbe, 9/120) terkibine, “فَلَا تَسْأَلْنِ” (Hûd, 11/46) cümlesinde mahzuf olan ve “benden” anlamındaki mütekellim “ي” sına, “لَا أَسْأَلُكُمْ” (Hûd, 11/51) ve “يَسْتَعْجِلُونَكَ” (Ra’d, 13/6; Hac, 22/47) cümlelerinde geçen “sizden” anlamındaki “كُمْ” ile “senden” anlamında “كَ” zamirine, “kıyamet günü” anlamındaki “يَوْمَ الْقِيَامَةِ” (Nahl, 16/25) terkibine ve “Rabbin katında” manasındaki “عِنْدَ رَبِّكَ” (Meryem, 19/76) ifadelerine de meâlde yer verilmemiştir.

Meâlde çok nadir de olsa bazı ayetlerin meâlinde, ayet dışı bir takım ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadelerin bir bölümü, ayet(ler)i açıklama niyetiyle konulmuşken diğer bazıları ise doğrudan metne müdahale olarak değerlendirilebilir. Bu açıklamalara yer vermenin muhtemel sebeplerini; tercüme edilen kelimeyi bir tek sözcükle ifade edememe, kelimenin kelimelerinde tartışma konusu olması veya ayeti yanlış anlama şeklinde saymak mümkündür.

Örneğin Nisâ suresinin 34, 35 ve 128. ayetlerinde geçen “خوف” sözcüğüne, “... Ewan (jinên) ku hûn bi xeyda wan dizanin û dilbitirsin, ...” (Nisâ, 3/34) “Û eger we neyartiya nava wan zanî û hûn ji cudatiya wan tirsîyan...” (Nisâ, 4/35), “Eger jinekî ji xeyda mêrê xwe yan ji rûlibaxistina wî tirsîya- tê derxist...” (Nisâ, 4/128), iki anlam verilmiştir. “Zanna veya bilgiye dayalı bir emareten dolayı kötü beklenti içinde olmak”²⁷ anlamında kullanılan “خَوْف”¹, Kürtçede tek bir sözcükle karşılayamadığından olsa gerek ki meâlde, “bilmek” ve “korku” sözcüklerini bir arada kullanmıştır.

Havf’ın karşıtı olan “أمن=emn”in geçtiği “... Vêca gava hûn vegeriyan warên xwe û hûn bi ewle bûn, êdî hûn (wekî berê) limêjê bi temami bikin. ...” (Nisâ, 4/103) örneğinde ise, “hûn vegeriyan warên xwe” bölümünün fazla olduğunu düşünmekteyiz.

Kitabı yani Tevrat’ı “bilmeyen” (Bakara, 2/78), “ehli kitap olmayan” Araplar (Âl-i İmrân, 3/75; Cum’a, 62/2) anlamlarında kullanılan “أُمِّيَّ” sözcüğünün, Âl-i İmrân suresinin 20. ayetinde “nexwendiyê bêkîtêb/okuma yazması ve kitabı olmayan” şeklinde tercüme edilmiştir.

²⁷ Rağîb el-İsfahânî Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed, “خوف” maddesi, *Müfredat el-fazi'l-kur'an*, thk.: Seftvan Adnan Davûdî, 3. Baskı, Darü'l-Kalem Dimeşk ile ed-Dar eş-Şamiyye, Beyrut 2002, s. 303.

Ancak burada “ummi”, “kitap ehli” olmayan Araplar anlamında kullanıldığı için, “nexwendiyê” ibaresinin fazla olduğu kanaatindeyiz.

Hz. İsa’nın vefatından söz eden Âl-i İmrân suresinin 55. ayetinde geçen “مُؤْفَيْكَ” sözcüğünü, “ezê te bi tevahî hilînim” şeklinde çevrilmiştir. Hz. İsa’nın ruhen ve bedenen göğe kaldırıldığı düşüncesinden yola çıkarak, meâlde “bi tevahî” kelimesine yer verilmiştir. Aynı surenin 166 ve 167. ayetlerinde geçen “وليعلم المؤمنین” ve “وليعلم الذین نأفقوا” ifadelerinde de, Allah’ın ilmi mevzubahis olduğu için “û wan bibîne û ji hev veqetîne” ve “wan ji hev veqetîne” ifadeleri fazladan getirilmiştir.

Ayrıca şu çevirilerde de, “Û gava ew hêrs dibe, dizivire,” (Bakara, 2/205), “... ku ew bi delilên aşîkar û kitêbên hîkmetdar û kitêba rohnîdar hatibûn.” (Âl-i İmrân, 3/184) “... Evê han nêztir e ku hûn meyla neheqiyê nekin û ji rêya rast dernekevin û iyala pîrr nekin.” (Nisâ, 4/3), “Û hûn mehra jinan wek perûkî ferz bidin wan.” (Nisâ, 4/4), “Gelî ên bawerî anîne! hûn ji Xuda bitirsın - xwe jê biparêzin û li evîn û nêzikiya bal wî ve bigerin.” (Mâide, 5/35), “... Ew ji te dipirsın her wekî ku tu pê zanayî, tu dostê wanî dixwazî ji te bipirsın tu bi xweşî bersiva wan bidî...” (A’râf, 7/187), “... vêca bêguman ew ji musulmanên pîrr poşmanê bi limêj re bexşendekar e.” (İsrâ, 17/25) “...vêca me pê fêkiyên wan rengên wan cihê cihê deranî. ...” (Fâtır, 35/27) kalın/bolt olarak gösterdiğimiz ifadeler, fazladan yer verildiğini düşünmekteyiz.

3. 2. Meâlin Dilsel Tahlili

Meala Fîrûz adlı Kürtçe meâl, Kürtçe dil gramerine uygun olmayan örnekler içermektedir. Kürtçe dil gramerine aykırı gördüğümüz meâl örneklerine geçmeden önce, konunun anlaşılmasına yardımcı olması babında, Kürtçe dil yapısı hakkında bazı bilgileri aktarmakta yarar görüyoruz.

Her şeyden önce Kürtçenin yarı ergatifli bir dil olduğunu belirtmekte yarar vardır. Kürtçedeki ergatiflik durumu sadece geçmiş zamanda ortaya çıkar. Ergatifin olmadığı dillerde örneğin Türkçede, fiil sürekli özneye göre çekilir. Ancak Kürtçe yarı ergatif bir dil olduğu için, fiil geçmiş zamanda nesneye göre, şimdiki ve gelecek zamanda ise Türkçede olduğu gibi özneye

göre çekilir. Bu sayede, fiilin geçişli veya geçişsiz olduğu anlarız. Ayrıca özne ile nesneyi birbirinden ayırma imkânına sahip oluruz.²⁸

Ergatif, geçmiş zamanlarda geçişli fiillerin nesneye göre çekilmesidir. Buna göre nesne tekil olursa fiil ek almaz; nesne çoğul olursa fiil çoğul eki olarak “in” alır. Öznenin alacağı eke gelince: Tekil eril olursa “-î”, tekil dişil olursa “-ê”, çoğul olursa “-an” alır.²⁹

Kürtçede kelimeler, belirlilik ve belirsizlik durumlarına göre bazı ekler alır. İsimlerin belirsiz olduklarını göstermek için tekil için “-ek” ve çoğul için “-in” ekleri, ismin sonuna eklenir.³⁰ Bir de isimleri, cinsiyet (zayend) ve sayı bakımından birbirinden ayırmak için sözcüklerin sonuna bazı ekler getirilir. Bu ekler de belirlilik ve belirsizlik durumuna göre değişiklik arz eder. Belirli isim tamlamasında; “-a” dişil, “-ê” eril ve çoğul için “-ên” ekleri getirilir. Buna Kürtçe (Kurmançî) lehçesinde, “Vequetandekên Diyar” denilmektedir. “Vequetandekên Nediya” yani belirsiz isim tamlamasında ise; “-eke” dişil, “-ekî” eril ve çoğul için “-inan” ekleri kullanılır.³¹

Bunların yanı sıra yine kelimenin cinsiyeti (zayend), sayısı vs. konuları hakkında bilgi sahibi olmak için, belirli ve belirsizlik durumlarına göre kelimenin sonuna bazı ekler getirilir. Belirlilik halinde; “-ê” dişil, “-î” eril ve çoğul için “-an” kelimenin sonuna eklenir. Belirsizlik halinde ise kelime; “-ekê” dişil, “-ekî” eril ve çoğul için “-inan” eklerini alır. Bunlar, “Qertafên Tewangê yên Diyar” ve “Qertafên Tewangê yên Nediya” diye isimlendirilirler.³²

Bu bilgilerden sonra, Kürtçe gramere aykırı gördüğümüz bazı çeviri/meâl örneklerine geçebiliriz.

3.2.1. Eril eki olan “ekî”nin Dişil eki olan “ekê” Yerine Kullanılması

“... “Bêguman Xuda, fermana we dike ku hûn çêlekeki serjê bikin. ...” (Bakara, 2/67). Ayetin Arapçasında geçen “بَعْرَةٌ” sözcüğü, meâlimizde

²⁸ Bkz. Samî Tan, *Rêzimana Kurdî*, Weşanên Enstitûya Kurdî ya Stenbolê (İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları), 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.85-87.

²⁹ Kadri Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmançî Lehçesi)*, 3. Baskı, Avesta Yayınevi, İstanbul 2013, s.77.

³⁰ Yıldırım, *Kürtçe Dilbilgisi*, s. 56.

³¹ Aziz Samur, *Rêziman Kurdîya Kurmançî*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2012, s. 30.

³² Tan, *Rêzimana Kurdî*, s. 94-95; Yıldırım, *Kürtçe Dilbilgisi*, s. 57-58; Samur, *Rêziman Kurdîya Kurmançî*, s. 31-32.

“çelekekî” şeklinde karşılanmıştır. Hâlbuki inek sözcüğü, dişil olduğu için, “çelekekê” şeklinde olmalıydı.

“... Û eger hûn bixwazin ji zarûkê xwe re dêşîrekî bigrin,..” (Bakara, 2/233). Bu örnekte de, eril eki olan “ekî”, süt emziren kadın anlamındaki “dêşîrekî” sözcüğünde kullanılmıştır. Bunun yerine “dêşîrekê”, denilmeliydi.

“... ku eger yekî ji wan (pîreka) şaş kir, a din têxe bîra wê.” (Bakara, 2/282) ve “Eger we xwest jinekî di şûna jinekî de biguherînin û we lodekî zêr dabe yekî ji wan...” (Nisâ, 4/20) örneklerinde ise kadınlardan söz edilmesine rağmen, eril kalıbında “yekî” ve “jinekî” sözcükleri getirilmiştir. Böyle bir kullanım, açık bir dil hatasıdır.

Benzer bir hata, “Bêguman min pîrekî dît ku seroktiya wan dikir...” (Neml, 27/23) örneğinde de mevcuttur. Çünkü “pîrekî” ifadesi, Kürtçede “ihtiyar adam” anlamında kullanılmaktadır. Hâlbuki ayette sözü edilen, Sebe’ kraliçesidir. Bu nedenle “pîrekek-e/bir kadın”, olması gerekir.

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür, ama konunun uzamaması için bu kadarıyla yetiniyoruz.

3.2.2. Belirsizlik Bildiren Eklerin Yanlış Kullanımı

“Û çi gava kitêbekî ji cem Xuda ku ew tiştê bi wan re ye rast didêre ji wan re hat ...” (Bakara, 2/89), “... da ku hûn nebêjin: “Ne mizgînvaneke û ne hişyarkereke ji me re nehat. ...” (Mâide, 5/19), “Sond be me kitêbekî ji wan re anîbû ku me wê bizanîn ji hev qetandibû...” (A’râf, 7/52).

Yukarıdaki ayetlerin meâlinde, yanlış ek kullanımı söz konusudur. Çünkü “ekî”, belirsiz isim tamlamasında kullanılmaktadır. Hâlbuki yukarıdaki örneklerin hiç birisinde bir tamlama söz konusu değildir.

Buna karşın, “... Bêguman ez parêzvanek zana me.” (Yûsuf, 12/55) ayetinde, yukarıdaki örneklerde uygulanması gereken kural, yanlış uygulanmıştır. Nitekim ayette “parêzvan”, “zana” kelimesi ile sıfat tamlaması yapılmıştır. Bu nedenle terkip, “parêzvanekî zana” şeklinde olmalıydı.

3.2.3. Zamirlerin Yanlış Kullanımı

Kürtçede iki tür şahıs zamiri vardır. Bunlar; “cînavkên kesane ên xwerû” sade/bükülmemiş şahıs zamirleri ve “cînavkên kesane ên tewandî”

bükümlü şahıs zamirleridir.³³ Sade (xwerû) şahıs zamirleri “ez, tu, ew, em, hûn, ew”dir. Bükümlü şahıs zamirleri ise “min, te, wî/wê³⁴, me, we, wan”dır. Bu zamirlerden hangisinin kullanılacağı, cümlede geçen zamana göre değişir. Ayrıca fiillerin zamanlarına ve geçişlilik durumlarına göre, grupların özne olması hali farklılık arz etmektedir. Geçişsiz fiillerde, her üç zaman için (geçmiş, şimdiki, gelecek) de sade bükümsüz “ez” gurubu kullanılmaktadır. Geçmiş zamanın geçişli fiillerinde bükümlü “min” gurubu kullanılmakta, şimdiki ve gelecek zamanın geçişli fiillerinde de yine “ez” grubu kullanılmaktadır.³⁵

Şimdi ve gelecek zamanda özne sade kalır ve nesne bükülür. Geçmiş zamanda ise bunun aksine nesne sade (xwerû) olur ve özne bükülür.³⁶ Bir de aynı grubun zamirleri kendi aralarında birbirine özne ve nesne olmazlar. Gramatikal olarak geçmiş zamanda “min” grubu özne; “ez” grubu nesne olur ve fiil nesneye göre ek alır.³⁷

Meâldeki yanlış zamir kullanımına dair bazı örnekler:

“...Perwerdekarê min! tu li wan dilovanî bike çewa ku wan min bi biçûkî xwedî kir.” (Îsrâ, 17/24),“(Zarûk) got: “Bêguman ez bendeyê Xuda me. Wî kitêbê daye min û min kiriye pêxember.” (Meryem, 19/30), “Û ez ji diya xwe re baş bim. Wî min nekiriye zordarekî bextreş.” (Meryem, 19/32).

Görüldüğü üzere ayet çevirilerinde, “ez” yerine “min” zamiri kullanılmıştır. Böyle bir kullanımın nasıl yanlış bir ifade biçimini ortaya çıkardığını daha net görebilmek için yukarıdaki örneklerden birinin Türkçesine yer vermek istiyoruz: “Wî kitêbê daye min û min kiriye pêxember./O, kitabı bana vermiştir ve ben peygamber yaptı.” Aslında bu cümle, şöyle çevrilmelidir: “Wî kitêb daye min û ez kirime pêxember.”

“... te yekê ji wan kuşt, vêca me te ji wî derdî xelas kir û me te gellek cara sihêti kir.” (Tâ-Hâ, 20/40)

Bu ayetin çevirisinde ise, “tu” yerine “te”nin, kullanılması ve buna bağlı olarak fiilin “kir” şeklinde çekiminin yapılması, gramer açısından hatalıdır. Keza ayette geçen “o/hû” eril zamirine karşılık, “yekê” ibaresinin

³³ Yıldırım, *Kürtçe Dilbilgisi*, s. 32.

³⁴ Bükümlü 3. tekil şahıs zamirinin, “eril” ve “dişil” olmak üzere “wî” ve “wê” şeklinde iki farklı kullanımı vardır.

³⁵ Yıldırım, *Kürtçe Dilbilgisi*, s. 33.

³⁶ Tan, *Rêzimana Kurdî*, s. 92.

³⁷ Yıldırım, *Kürtçe Dilbilgisi*, s. 34.

kullanımı da isabetli değildir. Çünkü bu kullanım, öldürülen kişinin kadın olduğunu göstermektedir.

“Vêca pelîd wan jê şemitand, êdî ewan ji tiştê tê de bûn, deranî. ...” (Bakara, 2/36), “(Di bîr bîne) dema perwedekarê Îbrahîm, wî bi çend peyvan sihêtî kir, vêca wî, wan hemû bi cih anî. ...” (Bakara, 2/124), “... Lê wan wê avêt pişt xwe û wê bi bihakî hindik firotin.” (Âl-i İmrân, 3/187) “... Lê ewan wî nekuşt û wî li çarmixê nedan...” (Nisâ, 4/157), “... ewî jî wî kuşt û vêca geriya jî ziyankaran.” (Mâide, 5/30), “Vêca wan bi xapandin jê deranî.” (A’râf, 7/22) “Vêca we wan nekuşt, lê belê Xuda wan kuşt...” (Enfâl, 8/17), “Paşê Xuda dilgermî - hêminiya xwe bi ser pêxemberê xwe û bi ser bawermendan ve daxist û hin leşkerên ku we wan nedidît daxist...” (Tevbe, 9/26), “Lê wan wî derewand, me jî wî û ên pê re di keştiyê de xelas kir û me wan kir canişinê (rûyê zemîn) û me ên ayetên me derewandin jî fetisand. ...” (Yûnus, 10/73), “Û gotin ku: “Çîrokên pêşîyan e ku wan daye nivîsandin vêca ew sibe û êvarê li serê têne xwendin.” (Furkân, 25/5).

Bu örneklerde ve daha pek çok ayet çevirilerinde³⁸ de “wan”, “wî” ve “wê”nin, “ez” grubundan olan çoğul ile üçüncü tekil şahıs zamiri “ew”in yerine kullanılması, Kürtçe dil grameri açısından sorunlu ve hatta yanlış olduğunu belirtmemiz gerekir.

“Ma çi bûye ji me ku em xwe nespêrin Xuda, tevî ku wî me gihandiye rêyên me?; ...” (İbrâhim, 14/12), “Bêguman te hey me didît.” (Tâ-Hâ, 20/35), “... Wana me nediheband.” (Kasas, 28/63) “... Eger Xuda qenci li me nekirbûna wê me jî serûbin bikirna. ...” (Kasas, 28/82), “Vêca çi gava wan me hêrs kir, me heyf ji wan sitend, êdî me wana tev fetisand.” (Zuhruf, 43/55).

Yukarıda da temas edildiği üzere, zamirlerin “min” ve “ez” gruplarının, kendi içlerinde hem özne hem de nesne olarak kullanılması Kürtçe grameri açısından hatalıdır. “Min” grubu bükülmüş (tewandî) zamirler olduklarından, özne olarak ismin yerine geçer ve otomatik olarak, “ez” (xwerû) zamirler cümlede nesne halini alır. Fiilin tekil ve çoğul çekimi de onlara göre yapılır. Ancak bu örneklerin tümünde de ilgili kurala

³⁸ Bkz. Bakara, 2/130, 230; Âl-i İmrân, 3/59, 183, 192; Nisâ, 4/68, 89, 90, 91; Mâide, 5/116; En’âm, 6/42, 44, 66, 100, 146; A’râf, 7/64, 72, 78, 83, 91, 95, 96, 136, 143; Enfâl, 8/43, 49, 52, 54; Tevbe, 9/46, 67, 74, 79; Yûnus, 10/23, 98; Hüd, 11/58, 65, 82; Yusuf, 12/15, 31, 58; Ra’d, 13/32; Hicr, 14/16, 17, 27, 73, 74, 83; Nahl, 16/113, 121; İsrâ, 17/70; Kehf, 18/12, 19, 32, 51, 74, 96; Meryem, 19/27, 57; Tâ-Hâ, 20/20, 87; Furkân, 25/36, 37, 40; Şu’arâ, 26/57, 59; Ankebût, 29/37; Mü’min, 40/5, 21; Zührûf, 43/9, 20.

uyulmadan cümlelerin oluşturulduğunu ayrıca fiilin nesneye göre çekiminin yapılması gerekirken, özneye göre yapıldığını görmekteyiz.

Bu hatalı kullanımı biraz daha izah edecek olursak, “Bêguman te hey me didît” örneğinde gramatikal olarak “te” zamiri fail olabileceği gibi “me” zamiri de fail olabilir. Çünkü ikisi de aynı zamir grubundandır ve zaman da geçmiş zamandır. Kısacası böyle bir kullanımı Türkçe ifade edecek olursak bu cümle: “Şüphesiz sen, elbette biz gördük.” olabileceği gibi, “Şüphesiz sen, elbette biz gördün.” şeklinde de anlaşılabilir. İki durumda da düzgün ve anlamlı bir cümlelerin ortaya çıkmadığı açıktır.

Aşağıdaki meâl örneklerinde de benzer dil hatalarını görmek mümkündür. Mesela “(Salih) got: “Eva han devaka mê ye, (rojekî dora) avvexwarinê jê re ye û rojekî xuya jî avvexwarin ji wê re ye.” (Şu’arâ, 26/155) ve “Ezê wê bi ezabekî zor dijwar bidim ezabê yan ezê wê serjê bikim yan jî wê ew delîlek xuya ji min re bine.” (Neml, 27/21) örneklerinde, “wê” zamirinin kullanımında bir çeviri hatası meydana gelmiştir. Şöyle ki birinci örnekte muhatap zamiri olan “we/size” yerine bükümlü üçüncü tekil şahıs zamiri olan “wê/ona-onu” kullanılmıştır. İkinci örnekte ise, eril zamiri yerine dişil zamiri kullanılmıştır.

“Û (di bîr bînin) dema me deryayê ji we re ji hev kir, vêca me we xelas kir û me malbata Fîr’ewn fetisand û we lê dinihêrt.” (Bakara, 2/50), “Paşê piştî mirina we, me we rakir, hêvî heye ku hûn sipaskarî bikin.” (Bakara, 2/56), “... bêguman min we di ser aleman re girtiye.” (Bakara, 2/122), “Her wuha me, we kir komeleke navendî ji bo ku hûn li ser mirovan bibin danas û pêxember jî li ser we bibe danas.” (Bakara, 2/143).

Bu örnekte ve diğer bazı örneklerde³⁹ “we” zamiri, hatalı olarak “hûn” zamiri yerine kullanılmıştır. Aslında bu tür hataları, yanlış çeviri örnekleri arasında da saymak mümkündür.

3.2.4. Soru Zamirleri “kî” ve “kê”nin Yanlış Kullanımı

Meâlde yapılan bariz gramer hatalarından bir diğeri de “kî” ve “kê” soru zamirlerinin yanlış kullanımınıdır.

Kürtçede kişileri tanımaya yönelik “kî” ve “kê” zamirleriyle soru sorulmaktadır. Birincisi sade (xwerû) diğeri ise bükümlü (tewandî)dür. “Kî” zamiri ile bükülmemiş sade bir şey/şahıs sorulmakta; “kê” ile ise bükülmüş

³⁹ Bkz. Mâide, 5/20, 48; En’âm, 6/165; A’râf, 7/,11, 69, 74, 86, 141; Enfâl, 8/26, 68; Yûnus, 10/14; Hûd, 11/61; İbrahim, 14/6; Hicr, 15/22; Nahl, 16/93; Tâ-Hâ, 20/55, 80.

olan sorulmaktadır. Örneğin “Kê xwar?” sorusuna, “Wê xwar.” şeklinde cevap verilir. Şayet “Ew xwar.” denilirse anlatım bozukluğu olur. “Kî dixwe?” sorusuna ise “Ew dixwe.” tarzında cevap vermek gerekir. Çünkü “kî” ile sade/bükülmemiş bir kelimeye yönelik soru sorulmaktadır. İkisinin bir cümlede geçmesi halinde ise başta gelen özneyi, ikinci sırada gelen de nesneyi sormaktadır.⁴⁰

Şimdi “kî” ve “kê” nin meâl içerisinde yanlış kullanıldığı yerlere örnek vermek istiyoruz.

“... Xuda, kî bixwaze mulkê xwe didê. Xuda (mulk) fireh e têr zana ye./Allah, dileyene mülkünü verir...” (Bakara, 2/247).

“بِشَاءِ” fiilinin failinin, “men” mi yoksa “Allah” mı olduğu, öteden beri tartışılmalı bir konudur. Ancak yukarıdaki kullanımın bilinçli bir şekilde yapılmadığını, aksine “kî” ve “kê” kelimelerinin yanlış yerlerde kullanılmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çünkü daha sonraki örneklerde de görüleceği üzere meâlde bu iki soru edatı, hep yanlış olarak birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu kullanım hatası, ayetin anlamını belirsizleştirmektedir. Çünkü yanlış kullanım sonucu “Xuda” ve “kî” kelimelerinden her biri özne olabilecek konuma gelmektedir. Bu da, anlamda bir belirsizliğe yol açmaktadır.

“...Kî bixwaze dibexşîne û kî jî bixwaze dide ezabê.../...Dileyene bağışlar ve dileyene azap verir...” (Mâide, 5/18).

Aynı hatalı kullanım, bu ayetin çevirisinde de tekrarlanmıştır. Çünkü ayette, bağışlanmanın veya azaba duçar olmanın, Allah’ın takdirinde olduğu mesajı verilmektedir. Hâlbuki meâlde yanlış kullanım sonucu bunun, kişinin isteğine bağlı olduğu anlamı verilmiştir.

“... tu kî bixwazî mulk didiyê û kî bixwazî jî mulk jê distîni; û kî bixwazî serbilind dikî û kî bixwazî jî serpêl dikî...” (Â-i İmrân, 3/26).

Bu örnekte de “kî” edatının hatalı olarak “kê” yerine kullanıldığını görmekteyiz. Ancak gramatikal olarak bir cümlede iki özne olamayacağından ve fiilin “tu” zamirine uygun olarak çekiminin yapılmasından ötürü burada, nesneyi belirten “kê” kelimesinin kullanılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle burada “kî” nin özne olabilmesi için ilkin “tu” nun bulunmaması veya fiilin “bixwaze” şeklinde çekiminin yapılması gerekir. Çünkü “kî/kim”, “ew/o” zamiri yerine kullanılmıştır. Ayrıca daha

⁴⁰ Bkz. Tan, *Rêzimana Kurdî*, s. 154.

önce de belirttiğimiz üzere, “ez” ve “min” grubundan iki zamiri bir cümlede/bir arada kullanmak, Kürtçe grameri açısından doğru değildir.⁴¹

3.2. 5. Haberi “kem”in Soru Edatı Olarak Kullanılması

“... gotin: “Çıqas komên hindik hene ku bi destûra Xuda bi ser komên pirr ketine. .../dediler: “Ne kadar az topluluk varsa ki Allah’ın izniyle büyük topluluklara üstün gelmişlerdir. ...” (Bakara, 2/249)

İlgili tercüme problemine geçmeden önce, Arapçada istifhamiye (soru sormak) ve haberiye (ihbarda/yargıda bulunmak) anlamlarında kullanılan “کەم” hakkında, biraz bilgi vermek yerinde olacaktır.

Arapça gramer kaynaklarında belirtildiği üzere, “kem”in iki tür kullanımı vardır. Haberi “kem”, çok ve nice anlamında; istifhamî “kem” ise bir şeyin sayısı veya miktarı hakkında soru sormak için kullanılır. Bu iki kullanım, farklı manaları ifade ettikleri gibi kullanımda da bir takım farklılıklar arz etmektedir. Örneğin haberiye’de, ihbarda diğer bir ifadeyle bir yargıda bulunulduğu için cümlede cevap aranmaz; istifhamiye’de ise cevap gerekmektedir.⁴²

Kur’ân-ı Kerim’de toplamda 21 defa geçen “کەم” lafzının, tefsir kaynaklarında belirtildiği üzere 3’ü istifhamî⁴³, 13’ü haberiye⁴⁴, 5 yerde⁴⁵ ise haberiye veya istifhamiye olduğu tartışmalıdır.⁴⁶ Hatta İmam Suyûtî, “kem”in, Kur’ân’da istifham edatı olarak kullanılmadığını iddia etmiştir.⁴⁷

“Nice, çokça” anlamında olan “kem=کەم” edatı⁴⁸, meâlimizde “çıqas” yani “ne kadar” şeklinde tercüme edilerek edata, istifhamiye anlamı verilmiştir. Arapça grameri açısından ayete bu anlamı vermek mümkün değildir. İstifhamiye anlamını verilmesi durumunda ise tercüme, kelime yığını haline gelecek ve hiçbir şey anlaşılmayacaktır. Çünkü okuyucu,

⁴¹ Ayrıca bkz. Bakara, 2/90, 105, 212, 213, 269; Âl-i İmrân, 3/73; En’âm, 6/12; A’raf, 7/32.

⁴² Bkz. İbn Hişâm Abdullah b. Yusuf el-Ensâri (ö. 761/1360), *Şerhü katri’-n-neda ve belli’s-seda*, Darü’l-Hayr, Dimeşk 1990, s. 240; Zerkeşi Bedrüddin Muhammed b. Bahâdır, *el-Burhan fi ‘ulûmi’l-kur’an*, thk.: Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Daru’t-Turas, Kahire 1984, c. IV, s. 328-329.

⁴³ Bkz. Bakara, 2/259; Kehf, 18/19; Mü’minûn, 23/111.

⁴⁴ Bkz. Bakara, 2/249; İsrâ, 17/17; Meryem, 19/74, 98; Şu’arâ, 26 /7; A’raf, 7/4; Enbiyâ, 21/11; Duhân, 44/25; Sâd, 38/3; Kasas, 28/58; Kaf, 50/36; Necm, 53/26; Zührûf, 43/6.

⁴⁵ Bkz. Bakara, 2/211; En’âm 6/6; Yâsîn, 36/31; Tâ-Hâ, 20/128; Secde, 32/21.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Abdülhalik Âdime, *Dirasât li üslûbi’l-kur’an’il-kerîm*, Darü’l-Hadis, Kahire ts., c. II, s. 396-402

⁴⁷ Suyûtî Abdurrahmân b. Ebu Bekr, *el-İtkan fi ‘ulûmi’l-kur’an*, thk.: Ahmet b. Ali, Dârü’l-Hadis, Kahire 2006, II, 531.

⁴⁸ Bkz. Semîn el-Halebi Ahmed b. Yusuf, *ed-Dürrü’l-masûn fi ulûmi’l-kitabi’l-meknûn*, thk.: Ahmet Muhammed el-Harrat, Daru’l-Kalem, Dimeşk ts, c. II, s. 552; Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf El-Endelüsî, *Tefsîrû’l-bahri’l-muhit*, thk.: Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd., Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, c. II, s. 277.

zihnen kendini bir cevaba hazırlamaktadır. Üstelik ortada herhangi bir cevap ta yoktur.

Bu hatanın kaynağı, Arapça dil gramerini bilmemekten değil; aksine ilgili edatın Kürtçeye uygun bir biçimde çevrilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, “kem=کەم” in, burada ve daha pek çok ayetin meâlinde⁴⁹, “çiqas/ne kadar” şeklinde değil de; çokça, nice anlamına gelen “çendîn, pir, gelek” vb. sözcüklerle tercüme edilmesi gerekir.

Aynı tercüme problemi haberi “kem” ile aynı anlamda kullanılan “کەم” edatının⁵⁰ çevirisinde de mevcuttur.

Sonuç

Meala Fîrûz Şerha Qur’ana Pîroz adlı Kürtçe meâl, 1965’te Diyarbakır’ın Silvan ilçesine bağlı Garsî köyünde dünyaya gelen Mehmet Demirdağ tarafından hazırlanmıştır. Demirdağ’ın, Kur’ân-ı Kerim Kürtçe meâli dışında da pek çok -kitap, makale ve şiir- çevirileri bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümü basılmışken bazıları da henüz yayımlanmamıştır. 2003 yılında yayımlanan meâl, Resmî Mushaf tertibine göre ve Kürtçe Latin harfleri kullanılarak hazırlanmıştır. Alanının ilklerinden olan bu meâlin, genel anlamda anlaşılır ve ayetlerin anlamını ifade etmede yeterli olduğu kanaatindeyiz. Ancak meâlde imla ve baskı hatalarına, az da olsa eksik tercüme örneklerine rastlamak mümkündür. Bazı ayetlerde cümlenin özne veya nesnesi vb. şeyler atlatılarak eksik tercüme edildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca meâlde çok nadir de olsa bazı ayetlerin çevirilerinde, ayetin Arapçasında bulunmayan bir takım ifadelere de yer verilmiş ve meâlde kullanılan dil, bazı hususlarda standart Kürtçe dil gramerine uygun değildir.

Kaynakça

Kitap

Âdîme, Muhammed Abdülhalik (ö. 1984), *Dirasât li üslûbi'l-Kur’ân’il-kerîm*, Darü'l-Hadîs, Kahire ts.

Arslan, Mesut, *Di Dewra Osmaniyan de Weşangeriya Kitêbên Kurdî (1844-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Kadri Yıldırım, Mardin Artuklu

⁴⁹ Bkz. A’râf, 7/4; İsrâ, 17/17; Meryem, 19/74, 98; Enbiyâ, 21/11; Şu’arâ, 26/7; Kasas, 28/58; Zührûf, 43/6; Sâd, 38/3; Duhân, 44/25; Kaf, 50/36; Necm, 53/26.

⁵⁰ Bkz. Yûsuf, 12/105; Hac, 22/45, 48; Ankebût, 29/60; Muhammed, 47/13; Talâk, 65/8.

Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin 2014. (Bu çalışma, Peywend Yayınevi tarafından 2015 yılında İstanbul'da basıldı.)

- Aydar, Hidayet, "Kur'an", *DIA*, XXVI, TDV Yayınları, İstanbul 1995.
- Durmuş, Zülfikar, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri -'Aziz Kur'an' ve 'İnsanlığa Son Çağrı' Örneği-*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007.
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endülûsî (ö. 745/1344), *Tefsîrû'l-bahri'l-muhît*, thk.: Adil Ahmet Abdülmevcut vd., 1. Baskı, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Garsî Farqînî, Mele Muhammed (Mehmet Demirdağ), *Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2003.
- Hakkari, Muhammed, *Ronahiya Qur'ana Pîroz*, Ravza Yayınları, İstanbul 2011.
- Hamidullah, Muhammed (ö. 2002), *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, 5. Baskı, İstanbul, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993.
- _____, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, trc. Abdülaziz Hatip ve Mahmut Kanık, Beyan Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, *Dîroka Qur'ana Pîroz*, trc. Murad Pola, Hivda İletişim, İstanbul 2011.
- İbn Hîşâm Abdullah b. Yusuf el-Ensârî (ö. 761/1360), *Şerhû katri'n-neda ve belli's-seda*, Darü'l-Hayr, Dimeşk 1990.
- Kamiran Alî Bedirxan, *Dersên Şerîetê/Hedîsên Cenabê Pêxember*, haz., Mesûd Serfiraz, Avesta Yayınları, İstanbul 2012.
- Özdaş, Haşim, *Kur'an'ın Kürtçe Çevirilerinde Karşılaşılan Problemler 'Meala Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz' Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi SBE, Danışman: Nurettin Turğay, Diyarbakır 2015.)
- Rağıb el-İsfahâni Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed (ö. 502/1108), *Müfredat elfazi'l-Kur'an*, thk.: Sefvan Adnan Davûdî, 3. Baskı, Darü'l-Kalem Dimeşk ile ed-Dar eş-Şamiyye, Beyrut 2002.
- Samur, Aziz, *Rêzîman Kurdiya Kurmancî*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2012.

- Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yusuf (ö. 756/1355), *ed-Dürrü'l-masûn fî ulûmi'l-kitabi'l-meknûn*, thk.: Ahmet Muhammed el-Harrat, Daru'l-Kalem, Dimeşk ts.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebu Bekr (ö. 911/1505), *el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk.: Ahmet b. Ali, Dâru'l-Hadis, Kahire 2006.
- Tan, Samî, *Rêzimana Kurdî*, Weşanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê (İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları), İstanbul 2011.
- Yıldırım, Kadri, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmancî Lehçesi)*, Avesta Yayınları, İstanbul 2013.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır (ö. 794/1392), *el-Burhan fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk.: Muhammed İbrahim, Daru't-Turas, Kahire 1984.

Sürelî Yayınlar

- AZAD, "Çend âyetin ji Qur'an a Mecîd", *Nûbihar*, c. 1, sayı. 1, 1992, ss. 7-8; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 2, 1992, ss. 8-9; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 3, 1992, ss. 9-10; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 4, 1993, ss. 7-8; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 5, 1993, ss. 7-8; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 6, Adar/Mart 1993, ss. 5-8; *Nûbihar*, c. 1, sayı. 7, 1993, ss. 5-6.
- Bedirhan, Kamran Ali Bedir-Xan, "Tefsîra Quranê" *Hawar Kovara Kurdî* (Hawar Kürtçe Dergi), Amadekar/haz., F. Cewerî (Weşanê Nûdem Sockholm 1998), c. II, sayı. 27, 1941, ss. 685-686; c. II, sayı. 28, Mayıs 1941, ss. 705-706; c. II, sayı. 29, Haziran 1941, ss. 725-726; c. II, sayı. 30, Temmuz 1941, ss. 745-746; c. II, sayı. 31, Ağustos 1941, ss. 765-766; c. II, sayı. 32, Eylül 1941, ss. 785-786; c. II, sayı. 33, Ekim 1941, ss. 805-806; c. II, sayı. 34, Ekim 1941, ss. 825-826; c. II, sayı. 35, Kasım 1941, ss. 845-846; c. II, sayı. 36, Aralık 1941, ss. 865-866; c. II, sayı. 37, ss. 885; c. II, sayı. 38, Ocak 1942, ss. 905-906; c. II, sayı. 39, Şubat 1942, ss. 925-926; c. II, sayı. 40, Şubat 1942, ss. 941-942; c. II, sayı. 41, Mart 1942, ss. 957-958; c. II, sayı. 42, Nisan 1942, s. 973-974; c. II, sayı. 43, Mayıs 1942, s. 989-990; c. II, sayı. 44, Mayıs 1942, ss. 1005-1007; c. II, sayı. 45, Haziran 1942, ss. 1020-1021; c. II, sayı. 46, Temmuz 1942, ss. 1035; c. II, sayı. 47, Temmuz 1942, ss. 1043; c. II, sayı. 48, Ağustos 1942, ss. 1051; c. II, sayı. 49, Eylül 1942, ss. 1059; c. II, sayı. 50, Ekim 1942, ss. 1071; c. II, sayı. 51, Kasım 1942, s. 1079; c. II, sayı. 53, Mart 1943, ss. 1107; c. II, sayı. 54,

Mayıs 1943, ss. 1115; c. II, sayı. 55, Haziran 1943, ss. 1123; c. II, sayı. 56, Temmuz 1943, ss. 1131; c. II, sayı. 57, Ağustos 1943, ss. 1139.

_____, "Tefsîra Quranê", *Roja Nû*, 24.09.1945, ss. 3; 08.10.1945, ss. 2-3; 05.11.1945, ss. 2; 26.11.1945, ss. 2-3; 17.12.1945, ss. 2-3; 14.01.1946, ss. 2-3; 04.02.1946, ss. 1-2; 25.02.1946, ss. 2; 25.03.1946, ss. 2; 13.05.1946, ss. 1.

Özdaş, Haşim, "Kürtçe Meâl-Tefsir Gelişim Süreci (Kurmancî Örneği)", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2016, c. VIII, sayı. 1 (15), ss. 340-357.

Serfiraz, Mesûd, "Sê Berhemên İslamî yên Kamiran Ali Bedîrxan", *Nûbihar*, c. XVIII, jimar/sayı. 130, Zivistan 2015, ss. 33-37.

Sırma, İhsan Süreyya "Paris Müslümanları Öksüz", *Yeni Dünya Dergisi*, Mayıs 1997, yıl. 4, sayı. 44, ss. 49-50.

War (Araştırma-İnceleme Dergisi), sayı. 4, 1998, ss. 151-161.

İnternet

http://quran.al-shia.org/kur_eng/tarjome/index.htm (erişim tarihi 11.06.2016)

<http://www.kulturname.com/?s=muhammed&paged=7>

<http://www.maktabah.org/en/item/592-the-holy-quran-translated-in-kurdish>

<http://www.qurandatabase.org/Database.aspx>